

УДК 339.748

Борейко В. І.,*доктор економічних наук, проректор з наукової роботи, Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'ячука***ПОДАТКОВО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті обґрунтовано роль держави у створенні сприятливих умов для розвитку підприємств, запропоновано напрями спрощення процедури адміністрування податків та зниження соціального навантаження на платників, визначено заходи для залучення інвесторів та отримання підприємствами кредитів, розроблено шляхи удосконалення системи оподаткування та зростання доходів фізичних осіб – потенційних споживачів продукції.

Ключові слова: податки, фінанси, соціальне навантаження, підприємства, інвестори, кредити, споживачі продукції.

В статье обосновано роль государства в создании благоприятных условий для развития предприятий, предложены направления упрощения процедуры администрирования налогов и снижение социальной нагрузки на плательщиков, определены мероприятия для привлечения инвесторов и получения предприятиями кредитов, разработаны пути совершенствования системы налогообложения и роста доходов физических лиц – потенциальных потребителей продукции.

Ключевые слова: налоги, финансы, социальная нагрузка, предприятия, инвесторы, кредиты, потребители продукции.

In this article the role of government in creating an enabling environment for enterprises development is grounded, directions the simplify administration of tax and the reduce of social burden on taxpayers are proposed, measures to attract investors and the obtaining loans businesses are determined, ways to improve the tax system and the increasing of income of personal – of potential consumers of products are developed.

Keywords: taxes, finances, social burden, businesses, investors, loans, consumer products.

Постановка проблеми. Протягом чотирьох останніх років національна економіка України, переживши фінансову кризу 2008-2009 років, знаходиться у фазі стагнації і перспективи для її подолання не простежуються. Причому вітчизняні урядовці пояснюють це, як правило, зниженням попиту на міжнародних ринках на металопрокат та хімічну продукцію, які є основою українського експорту. Натомість, іншому чиннику, який формує попит на товари і послуги національних виробників та дозволяє їм розвиватися, а саме: купівельній здатності споживачів, достатньої уваги не приділяється. Хоча, ще в 1936 році Дж. М. Кейнс запропонував механізми для збільшення внутрішнього попиту як основи для виходу економік країн з рецесії та подолання стагнації [1].

Таким чином, дії України спрямовані на забезпечення сприятливих фінансових умов для розвитку вітчизняних підприємств і, відповідно, відродження національної економіки не відповідають науково-обґрунтованим рекомендаціям провідних вчених, що визначило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання визначення ключових чинників, які сприяють розвитку підприємств, і, відповідно, країни в цілому та ефективного управління ними є одним з основних в економічній науці, тому його дослідженню чимало відомих вчених присвятили свої роботи. Серед українських науковців, які досліджували цю проблему, потрібно виділити роботи О. Амоші, О. Барановського, В. Вишневського, В. Гейця, А. Гриценка, В. Єременка, Л. Корнійчука, А. Крисоватого, А. Соколовської, А. Чухна та ін.

Узагальнюючи результати їхніх досліджень, можна дійти висновку, що Україна, переорієнтувавши свій бюджет на забезпечення фінансування соціальних програм і відвівши другорядну роль інвестиційно-інноваційному забезпеченню функціонування підприємств, гальмує економічний розвиток країни в майбутньому. Так, В. М. Мельник, провівши напередодні фінансової кризи 2008-2009 років аналіз бюджетно-податкового забезпечення діяльності промисловості України в 2001-2007 роках, зазначає, що: «... державі не вдалося досягти значних позитивних результатів та кардинально змінити становище як щодо відчутного зростання ефективності діяльності підприємств, так і стосовно поліпшення структури виробництва. Для державної політики характерна відсутність чітко визначених довгострокових пріоритетів розвитку галузей промисловості, які потребують підтримки, і методів її здійснення» [2, с. 51].

Події наступних 2008–2009 років, коли Україну охопила повномасштабна фінансово-економічна криза, підтвердила правоту автора. Тому, вже в післякризовий період В. М. Гець наголошує, що: «... без активізації внутрішнього ринку, передусім за рахунок інвестицій, економічне зростання наступних років буде незначним і навряд чи перевищить 4% на рік, чого недостатньо для розв'язання накопичених проблем [3, с. 15].

Причому, як зазначає І. О. Луніна та її співавтори: «Істотне зниження економічної активності підприємств в умовах кризи створює загрози для мобілізації бюджетних надходжень» [4, с. 26]. Отже, ключовим завданням державної соціально-економічної політики України повинна стати податкова та фінансова підтримка вітчизняних підприємств.

Усе подане вище визначило мету та завдання нашої роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є удосконалення податково-фінансового забезпечення розвитку вітчизняних підприємств. Для досягнення визначеної мети в статті передбачається вирішити такі завдання:

- обґрунтувати роль держави у створенні сприятливих умов для розвитку вітчизняних підприємств;
- запропонувати напрями спрощення процедури адміністрування податків та зниження соціального навантаження на підприємства;
- визначити заходи з метою створення сприятливого середовища для роботи інвесторів та отримання підприємствами кредитів;
- розробити шляхи удосконалення системи оподаткування та зростання доходів фізичних осіб – потенційних споживачів вітчизняної продукції.

Виклад основного матеріалу. Основу динамічного розвитку економіки будь-якої країни становлять успішно працюючі великі, середні та малі підприємства. При цьому хоча в обсягах і структурі виробництва та менеджменті різних суб'єктів господарювання існують значні відмінності, успішно вони можуть розвиватися тільки за наявності підтвердженого фінансовими ресурсами купівельного попиту на їхню продукцію та послуги.

Отже, дії держави зі створення сприятливих умов для розвитку підприємств-виробників, повинні спрямовуватися на забезпечення зростання доходів споживачів: підприємств-покупців та населення. Звичайно для організації виробництва, оновлення основних засобів та поповнення обігових ресурсів також потрібні додаткові кошти, однак всі зусилля підприємств будуть марними, якщо не знайдеться покупців на їхню продукцію. На практиці, підприємства-виробники одних товарів та послуг виступають підприємствами-споживачами інших товарів та послуг, але в кінцевому підсумку будь-яка продукція, прямо чи опосередковано (через послуги державних інституцій, різноманітних установ, організацій та компаній) поступає до населення.

Тому забезпечення повної зайнятості населення та збільшення його доходів є ключовим завданням держави. Однак для недопущення інфляційних процесів таке збільшення повинно бути підтвержене зростанням продуктивності праці. Водночас необхідно не тільки створити умови для доступності підприємств до нових фінансових ресурсів, а й стимулювати їх використання на розширення виробництва та впровадження інновацій.

Для реалізації цих завдань держава має у своєму розпорядженні податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми і від грамотності їх використання залежить успішність розвитку економік країни.

В останні роки з метою створення сприятливого середовища для розвитку вітчизняних підприємств законодавці України вдалася до зниження податкового навантаження. Так, протягом 2010–2014 років передбачається зниження ставки ПДВ з 20 до 17% та податку на прибуток підприємств – з 25 до 16% [5]. Однак, незважаючи на те, що на сьогодні частина із цих намірів реалізована (у 2013 ставка податку на прибуток підприємств становить 19%), погравлення в національній економіці не відбулося.

Причиною цього, як зазначалося вище, є низька купівельна спроможність підприємств та населення і, відповідно, низький споживчий попит на промислову, аграрну, будівельну та іншу продукцію, послуги й товари широкого вжитку. Крім того, знижуючи ставки податків, законодавці ускладнюють процедуру їх адміністрування; держава не повертає вчасно імпортне ПДВ, та, не в змозі забезпечити контроль за справлянням податків всіма платниками, запровадила пропорційну шкалу оподаткування прибутку підприємств і доходів громадян. Водночас у нашій країні залишається одним із найвищих у світі соціальне навантаження на суб'єктів господарювання.

Таким чином, ключові напрями державної підтримки розвитку вітчизняних підприємств повинні включати:

- зниження податкового й соціального навантаження на платників податків та спрощення процедури їх адміністрування;

– створення сприятливого податкового середовища для залучення українськими суб'єктами господарювання інвестицій, отримання кредитних ресурсів та спрямування їх на впровадження інноваційних проектів;

– удосконалення системи оподаткування та забезпечення безінфляційного зростання доходів громадян України – потенційних споживачів вітчизняної продукції, робіт та послуг.

Оцінюючи податкову політику України в останні роки, потрібно зазначити, що при зниженні податкового навантаження на платників податків, які оподатковуються на загальних підставах, особливе занепокоєння викликає ускладнення процедури адміністрування податків, постійне зростання адміністративного тиску на малі підприємства та неузгодженість податкової політики держави щодо великого та малого бізнесу. Так, при впровадженні з 2011 року нового Податкового кодексу України в ньому була передбачена норма, відповідно до якої, платники податку на прибуток підприємств не мали права включати до своїх витрат вартість товарів, робіт та послуг, придбаних у підприємств, які не знаходяться на загальній системі оподаткування [5, с. 170]. З 1 січня 2012 року ця норма була скасована, але впродовж нетривалого періоду існування вона завдала значних збитків малому бізнесу порушивши його економічні зв'язки з великими підприємствами.

Вже після прийняття Податкового кодексу України, також з 2012 року на законодавчому рівні була закріплена спрощена система оподаткування, обліку та звітності малих підприємств і підприємців. Відповідно до цієї норми, малі підприємства з обсягом річного доходу не більше 5 млн грн отримали можливість сплачувати єдиний податок за ставкою 3% від обсягу свого доходу, залишаючись платниками ПДВ, або – 5%, не сплачуючи його.

У цілому це рішення законодавців потрібно вважати прогресивним, оскільки воно закріпило ті зміни, які відбулися протягом останніх п'ятнадцяти років в оподаткуванні малих підприємств та підприємців. Однак вже через півроку Верховною Радою України були внесені зміни до чинного Податкового кодексу України, які збільшили допустимий обсяг річного доходу малих підприємств і підприємців, які мають право оподатковуватися за спрощеною системою, до 20 млн грн. Проте ставку для таких платників єдиного податку було збільшено до 10% (при включенні ними ПДВ до свого доходу).

При чому, такі зміни до Податкового кодексу України подаються законодавцями і урядовцям як пільгове оподаткування та додатковий стимул для розвитку малого бізнесу. Однак, фактично, при ставці єдиного податку 10%, його платники повинні сплачувати суму більшу, ніж якби вони оподатковувалися на загальних підставах. Так, протягом 2005–2011 років (у передкризовий, кризовий та післякризовий періоди) загальне податкове навантаження на платників податків в Україні від ПДВ та податку на прибуток підприємств знаходилося в межах 5,0–6,1% (табл. 1), що в 1,6–2 рази менше, ніж, відповідно до останніх змін до Податкового кодексу України, пропонується сплачувати суб'єктам малого підприємництва.

Таблиця 1*
Загальне податкове навантаження на платників податків в Україні від ПДВ та податку на прибуток підприємств у 2005–2011 роках

Показники	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Надходження до Зведеного бюджету України (млрд. грн.) від:	33,8	50,4	59,4	92,1	84,6	86,3	130,1
– ПДВ	23,5	26,2	34,4	47,9	33,0	40,4	55,1
– податку на прибуток підприємств	57,3	76,6	93,8	139,9	117,6	126,7	185,2
Загальний випуск продукції, млрд. грн.	1048	1252	1651	2196	2073	2517	3065
Податкове навантаження на платників від ПДВ та податку на прибуток підприємств	5,46	6,11	5,69	6,35	5,68	5,03	6,04

* Складено за даними [6]

Крім того, потрібно зазначити, що для адміністрування цих двох податків в Україні працює ціла армія працівників податкових органів, які, проте, не здатні легалізувати їх більшу частину. Водночас, норми розділів Податкового кодексу України, які визначають порядок нарахування та сплати ПДВ і податку на прибуток підприємств, настільки складні та неоднозначні, що уникнути штрафів при перевірці податковими органами не вдається практично ні одному вітчизняному суб'єктові господарювання.

Тому, на нашу думку, єдиний податок необхідно поширити на всіх вітчизняних платників податків, замінивши ним ПДВ та податок на прибуток підприємств. При цьому для суб'єктів малого підприємництва та українських експортерів необхідно зберегти ставку цього податку 5%, а для всіх інших встановити – 7%.

Це спростить процедуру адміністрування податків підприємствами, вивільнить велику кількість працівників податкових органів, детінізує нелегальний бізнес та ліквідує таку проблему, як неповернення державою імпортного ПДВ. Водночас, це дозволить добросовісним платникам податків зекономити частину своїх фінансових ресурсів (за рахунок зниження податкового навантаження, економії на адмініструванні податків та відсутності не повернутого державою ПДВ) та спрямувати їх на розвиток своїх підприємств.

Другим важливим напрямом фінансової підтримки державою вітчизняних підприємств є зниження на них соціального навантаження. Саме високі ставки єдиного соціального внеску (разом роботодавців та найманих працівників близько 40%) є основною причиною виплати багатьма українськими суб'єктами господарювання зарплати «в конвертах». При чому, якщо вже сьогодні ставки ПДВ та податку на прибуток підприємств в Україні є одними з найнижчих у світі, то ставки єдиного соціального внеску, навпаки, є одними з найвищих у світі. Наприклад, вони в 2,6-2,7 раза перевищують ставки відрахувань на соціальне страхування в Канаді та Великобританії, в 1,6-1,9 раза – США, Ірландії, Швейцарії та Норвегії, в 1,2-1,3 раза – в Японії та Швеції [7, с. 17].

Тому для детінізації виплати заробітної плати та вивільнення додаткових коштів на розвиток підприємств, потрібно ставку єдиного соціального внеску в Україні знизити вдвічі до 20–21%. У цьому випадку краще збільшити ставки ПДВ і податку на прибуток підприємств, або – запропонованого нами для всіх платників єдиного податку, але знизити соціальне навантаження.

Третім чинником, який дозволить вітчизняним підприємствам залучити додаткові кошти та інтенсифікувати свій розвиток, є створення сприятливого середовища для інвесторів та отримання кредитів, які потрібно спрямувати на впровадження інновацій. На жаль, сьогодні відсоткові ставки за банківськими кредитами знаходяться на рівні 25–30%, що робить їх практично недоступними для більшості суб'єктів господарювання. Водночас, невпевненість зарубіжних компаній у правовому захисті стримує їх від здійснення інвестицій в економіку нашої країни, що є вагомим чинником її стагнації протягом трьох останніх років.

Тому з метою залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення доступності кредитів для вітчизняних підприємств необхідно знизити облікову ставку Національного банку України (НБУ) до нуля. При чому зобов'язання із погашення відсотків за кредитними ресурсами використаними підприємствами на інноваційні цілі, повинна взяти на себе держава, а інвестиції, спрямовані на ці цілі, повинні бути звільнені від оподаткування на п'ять років.

Четвертим напрямом державної податково-фінансової підтримки розвитку українських підприємств є забезпечення зростання доходів населення, особливо його малозабезпеченої частини, яка є основним споживачем вітчизняної продукції. Для цього необхідно впровадити помірно прогресивну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб, знизивши ставку податку до 8% для працівників з доходами меншими двох мінімальних зарплат та збільшивши її до 25% для працівників доходи яких перевищують 10 мінімальних зарплат.

Водночас, всі кошти вивільнені підприємствами від зниження ставки єдиного соціального внеску, потрібно направити на збільшення заробітної плати найманих працівників. В подальшому програма діяльності українського Уряду повинна бути направлена на збільшення частки витрат на оплату праці підприємств у собівартості продукції та наданих послуг із нинішніх 12–15% до західноєвропейських норм (40–50%).

Забезпечення зростання таким чином доходів населення дозволить підвищити його попит на товари та послуги, а отже, сприятиме збільшенню замовлень на промислову, аграрну та будівельну продукцію, а в цілому соціально-економічному розвитку країни.

Висновки. Проведені в статті дослідження дозволяють дійти висновку, що встановлення оптимального для підприємств податкового та соціального навантаження, спрощення процедури адміністрування податків, створення сприятливого середовища для залучення підприємствами інвестиційних ресурсів та отримання кредитів, а також збільшення споживчого попиту населення є тими чинниками, які сприяють соціально-економічному розвитку країни. Тому держава, через доступні їй податкові, бюджетні та банківсько-кредитні механізми, повинна забезпечити податково-фінансову підтримку функціонування вітчизняних підприємств.

Враховуючи необхідність подолання Україною фази стагнації, пропонується:

- замінити для підприємств, які працюють на загальній системі оподаткування, ПДВ та податок на прибуток підприємств на єдиний податок із ставкою 7%, зберігши ставку цього податку 5% для суб'єктів малого підприємництва та поширивши її на українських експортерів;
- впровадити помірно-прогресивну шкалу оподаткування доходів населення;
- знизити ставку єдиного соціального внеску для його платників із сучасних 37–38% до 20–21%, спрямувавши вивільнені кошти на забезпечення зростання доходів найманих працівників;

– встановити нульову облікову ставку НБУ та забезпечити погашення за рахунок державного бюджету відсотків за кредитами, які підприємства спрямують на впровадження інновації, а також звільнити на п'ять років від оподаткування інвестиції, спрямовані підприємствами на ці цілі;

Література:

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс ; вступ. Статья Н. А. Макашевой. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
2. Мельник В. М. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні / В. М. Мельник, Г. С. Мельник // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 44–52.
3. Геєць В. М. Посткризові перспективи та проблеми розвитку економік України й Росії (макроекономічний спектр) / В. М. Геєць // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 11–23.
4. Луніна І. О. Шляхи мінімізації впливу фінансової кризи на бюджет України // І. О. Луніна, В. В. Баліцька, О. В. Короткевич, Н. Б. Фролова / Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 22–32.
5. Податковий кодекс України. – Вінниця: ТОВ «Поліграф-сервіс», 2010. – 512 с.
6. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні / О. Амоша, В. Вишневецький // Економіка України. – 2002. – № 8. – С. 11–19.